

Araştırma

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ AİLEYE DÖNÜŞ VE AİLE YANINDA DESTEK PROJESİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ

1

Evaluations of Social Workers About Family Reunification Program

Özge Sanem ÖZATEŞ*
Sevil ATAÜZ**

*Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü

**Prof. Dr., Maltepe Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Bu çalışmanın temelinde, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından 2005 yılında başlatılan ve

2010 yılı sonu itibariyle sonlandırılan 'Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi' yer almaktadır. Proje, ekonomik yoksunluk nedeniyle korunma altına alınarak kurum bakımından yararlandırılan veya kurum bakımına alınması beklenen çocukların, yapılacak yardımlarla aileleri yanında bakımlarının sağlanması amacıyla taşınmaktadır. Yapılan çalışmayla Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'ne ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve görüşlerinin saptanması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda İç Anadolu Bölgesi illerinde İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, Yetiştirme Yurtları ve Çocuk Yuvaları'nda görevli olan sosyal hizmet uzmanları ile görüşülmüş ve görüşmelerde uzmanların, projenin amacına, hedeflerine ve geneline ilişkin değerlendirmeleri alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi, sosyal hizmet uzmanı, korunmaya muhtaç çocuk*

ABSTRACT

On the ground of this study is there Family Reunification Program which was started by Primeministry Social Services and Child Protection Agency, in 2005 and finished by the end of 2010. Program's main aim was to return foster children who were subject to economical deprivation, to their family. The purpose of the study is to determine what are the evaluations and opinions of social workers about Family Reunification Program in Turkey. For this purpose, with the social workers from Central Anatolia Region, who work in Province Directorates of Social Services Child Protection and in Orphanages, have been interviewed. In the interviews, it was tried to learn evaluations of the social workers about the purpose, aim, and the entire of the program.

Key Words: *Family Reunification Program, social worker, foster child*

1 Bu çalışma, HÜ SBE Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda yapılan "Sosyal Hizmet Uzmanlarının 'Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin Uygulama Sürecine İlişkin Değerlendirmeleri" isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Çocuk refahı alanında sosyal hizmet, en temelde çocuk hakları ihlallerinin önlenmesi yönünde önemli bir işlev ve sahiptir. Sosyal hizmet, korunmaya muhtaç çocuk olgusunu ortaya çıkaran nedenlerin saptanması ve bu nedenlerin ortadan kaldırılmasına veya sonuçlarının hafifletilmesine yönelik uygulamalarıyla sorunu sahiplenir.

Korunma altına alınan çocuklar, aile içerisinde çeşitli nedenlerle yaşanan ve çocuğa ihmal ve/veya istismar olarak yansıyan durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Söz konusu çocukların, haklarında korunma kararı alınmadan önceki yaşantılarında, gelişimlerini bütünsel açıdan sarsacak ve travmatik kabul edilebilecek durumlarla karşı karşıya kalmış olma olasılıkları son derece yüksektir. Bütün bu nedenlerle 'korunmaya muhtaç' olarak kabul edilen çocuklar, derhal sosyal hizmet müdahalesini gerektiren bir risk grubu oluşturmaktadırlar.

Son yıllarda gelişmiş dünya ülkelerinde korunma altındaki her bir çocuk için yapılan kalıcı yerleştirme planının ilk adımını; söz konusu çocuğun biyolojik ailesi yanına döndürülmesi ve ailesi yanında desteklenmesinin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Yapılan bu değerlendirmenin temelinde, her çocuğun kendi öz ailesi yanında yaşama hakkı vardır. Bu hak, başta 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde olmak üzere, diğer ilgili tüm uluslararası bildirge ve belgelerde de geçmektedir.

Gelişmiş dünya ülkelerinde benimsenen yaklaşıma paralel olarak, Türkiye'de de bir risk grubunu oluşturan bu çocuklar ve aileleri için, çocuğun

kendi evi dışında bir kuruluşa yerleştirilmesi yerine, ailesi yanında yaşamına devam etmesine ve aile birliğinin korunmasına olanak tanıyan hizmetler ön plana çıkmıştır. Söz konusu bu hizmetlerden birisi, 2005 yılında uygulamaya koyulan ve 2010 yılı sonunda tamamlanan Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'dir. Bu hizmet modeli, yeni bir uygulama olmasından ve dünyadaki genel kabule uygun olarak, bu ve buna benzer proje ve uygulamaların devam edeceği düşüncesiyle, üzerinde durulması gereken bir sorun alanını oluşturmaktadır.

Bu nedenle çalışmada 'Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin, korunmaya muhtaç çocuk alanında görev yapan sosyal hizmet uzmanları tarafından değerlendirilmesine ve uzmanların projeye ilişkin görüşlerinin neler olduğunun belirlenmesine odaklanılmıştır.

AİLEYE DÖNÜŞ VE AİLE YANINDA DESTEK PROJESİ

Çocuğun ailesinden ayrılması, korunma altına alınmasının açık sonuçlarından birisidir. Korunma altındaki çocukların yalnızca çok az ve şanslı sayılabilecek bir bölümü evlat edinme ve koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılmaları yoluyla kalıcı ve istikrarlı bir ailede büyüme fırsatı bulmaktadır. Bu çocukların pek çoğu ise süreç içerisinde, kuruluşlar arasında yaşadıkları gelgitler ve reşit olduklarında korunma kararlarının kaldırılıp sistemden ayrılmaları nedeniyle, çocukluk dönemleri boyunca güvenli ve ideal bir aile yaşantısını deneyimleyememektedir. Bu durum, çocukların hem sağlıklı gelişimlerini tehlikeye düşüren psikopatolojiler yaşamalarına, hem de yetişkinliklerinde kuracakları aile yaşantısı için model

olacak bir aile figüründen yoksun kalmalarına neden olabilmektedir.

Korunmaya muhtaç çocuk alanında ortaya çıkan teorik değişimlere yanıt olarak gelişen hizmet modellerinin ortak noktası, çocuğun yaşamında ailenin önemine dikkat çekmeleridir. Kuruluş tipi bakımın olumsuz sonuçlarının, yapılan çalışmalarla ortaya koyulması ve bu olumsuzlukların giderilmesinde bir çözüm olarak ortaya çıkan, evlat edinme ve koruyucu aile uygulamalarının yanı sıra, çocuğun biyolojik ailesi yanında desteklenmesi anlayışı, bugünün öncelikli kalıcı yerleştirme planı olmuştur. Günümüzde gelişmiş dünya ülkelerinin hemen hepsinde, aile ve çocuk refahı alanında kabul gören görüş; aile birliğinin korunması ve yoksulluk nedeniyle çocukların ailelerinden kopmalarının önüne geçilmesidir.

Bu yaygın görüş, aile odaklı çocuk refahı uygulamalarını da beraberinde getirmiştir. Gelişmiş ülkelerde aile ve çocuk koruma hizmetleri iki vaka grubuna ayrılarak müdahalede bulunulur. Bunlardan ilki; çocuğun evden koparılmasının, kriz yaşantısında olan ailelerin durumlarının stabilize edildiği (istikrar kazandırıldığı), aile birliğinin devamlılığının korunduğu ve çocuğun kendi ailesi yanında bakımının sağlandığı vakalardır. İkincisi ise; koruma sisteminde olan çocukların kendi ailelerine geri döndürülmesini sağlayacak koşulların yaratıldığı vakalardır (Terling, 1998: 13).

Bu vakalarda üç temel hizmet modeli yürütülmektedir. Bunlar:

- Çocuk bakımı, sağlık bakımı, gelir desteği gibi temel sosyal hizmetler,
- Aileleri güçlendirecek ve onlara çocuklarıyla başarılı ilişkiler kurmada

yardımcı olacak ebeveyn eğitimi gibi aile destek hizmetleri,

- Çocuğuna kötü muamele etme eğitimi bulunan ailelere danışmanlık ve yardım hizmetleri sunan aile koruma hizmetleri (McCroskey ve Meenan, 1998: 55).

Dünyanın gelişmiş ülkelerinin çocuk refahı sisteminde görülen bu anlayış değişikliğine paralel olarak, Türkiye'de de çocuğun ailesinin yanında bakımının sürdürülmesini sağlayacak bir takım yasal düzenlemelere gidilmiştir.

Bu düzenlemelerin başını 28.09.1986 tarihli, 19235 sayılı Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği çekmektedir. Yönetmelik; korunma altına alınarak kuruluş bakımına yerleştirilen ya da yerleştirilmek üzere sıraya alınan çocuklar ile ekonomik nedenlerle ailesi tarafından temel ihtiyaçları karşılanamayan çocukların korunma altına alınmaksızın, ailelerinin yanında bakımlarının sürdürülebilmesi için yapılacak yardımın şartlarını düzenlemektedir.

Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği kapsamında yürütülen söz konusu uygulamaların hızlandırılması amacıyla 2005 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından, Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi hayata geçirilmiştir.

27.05.1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun, 9. maddesi, b bendine göre, 'öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek', d bendine göre ise 'yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte

güçlük çeken kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde aynı ve nakdi yardımlarda bulunmak amacıyla gerekli hizmet ve programları geliştirmek ve uygulamak' ibaresi, 'Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin yasal dayanağını oluşturmaktadır.

Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesinin Amacı

Uluslararası düzeydeki tüm insan hakları belgelerinde ve gelişmiş ülkelerin kendi yasal düzenlemeleri içinde, çocuğun ailesi yanında büyüüp gelişmesinin sağlanması ilkesi temelde yer almaktadır. Bu nedenle, çocuğun ailesinden kopmasının önlenmesi kadar, bu kopuşun yaşanmasının ardından, ailesiyle yeniden birleştirilmesinin sağlanması için de çeşitli çabalar gösterilmektedir. Bu çabaların dayanak noktası, çocukluk dönemi boyunca çocuğun ailesi yanında yetişmesinin onun gelişimi üzerinde yarattığı olumlu etkilerdir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından 2005 yılında uygulamaya koyulan Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin temel amacı; 'çocuğun gelişimi için en sağlıklı ortamın kendi ailesinin yanı olduğu ilkesinden hareketle çocuğun bakımının biyolojik ailesi yanında sağlanması' olarak ortaya koyulmuştur. Bu temel amaç doğrultusunda iki hedef grup belirlenerek alt amaçlar oluşturulmuştur. Bu amaçlardan ilki; ekonomik yoksunluk nedeniyle hakkında korunma kararı çıkartılarak kuruluş bakımı hizmetinden yararlandırılan çocukların yeniden biyolojik ailelerine döndürülmeleri için bu ailelerin yardımlarla desteklenmesidir. İkincisi ise, çocuğun ekonomik yoksunluk nedeniyle kuruluş bakımına yerleştirilmeksizin, bir başka deyişle koruma

sistemine girmeksizin ailesinin yanında bakımının sağlanmasıdır (http://www.shcek.gov.tr/Projeler/Aileye_Donus_ve_Aile_Yaninda_Destek.asp).

Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesinin Hedefi

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu; Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesiyle, Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında korunma altında bulunan yaklaşık 20.000 çocuktan, ekonomik nedenlerle korunma altına alındığı tespit edilen 12.000 çocuğun, aile veya yakınları yanına döndürülmesini ve ekonomik nedenlerle kuruluş bakımına verilmek istenen çocukların ailelerinin yanında desteklenmesini hedeflemiştir.

Projenin alt hedefleri ise şöyle belirlenmiştir:

- Proje ile kuruluş bakımındaki çocuk sayısı azaltılarak, hizmetlerin nitelik ve niceliğinde olumlu yönde gelişmeler sağlamak,
- Proje ile boşalacak kuruluş binalarını, ihtiyaç duyulan başka hizmet modellerine dönüştürmek,
- Çocuk sayısının azalması aracılığıyla, kuruluşların ev ortamına yakın bir biçimde düzenlenmesini mümkün kılmak,
- Korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermek amacıyla yeni kuruluşlar açılmasını önlemek,
- Korunmaya muhtaç olan çocukların bakım maliyetlerinin düşürülerek Devletin hem maddi hem de manevi anlamda yükümlülükleri azaltmak,
- Kuruluşlarda yalnızca ihmal ve istismar nedeniyle korunma altına

alınan çocukların bakımlarını sağlamak,

- Çocukların aile ve yakınları ile birebir iletişim ve etkileşim içinde büyümesinin ve gelişiminin tamamlanmasının sağlanarak, kuruluş bakımında bulunan çocuklara göre daha özgüvenli, daha sağlıklı kişiler yetiştirilmesinin yolunu açmak,
- Ekonomik yönden maliyeti daha düşük olan kuruluş bakımı yerine aile yanında bakım modeli ile ailenin kuruluş bakımına göre daha az ücretle desteklenerek aile ilişkilerinin güçlendirilmesini sağlamak (http://www.shcek.gov.tr/Projeler/Aileye_Donus_ve_Aile_Yaninda_Destek.asp).

AMAÇ

Bu çalışmanın genel amacı, 2005 yılında uygulamaya koyulan 'Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri, Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları'nda görev yapan sosyal hizmet uzmanları tarafından değerlendirilmesine olanak sağlamak ve uzmanların projeye ilişkin görüşlerinin neler olduğunu belirlemektir. Bu genel amaca uygun olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sosyal hizmet uzmanlarının Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin amacı doğrultusunda uygulanma derecesi hakkındaki görüşleri nelerdir?
2. Sosyal hizmet uzmanlarının Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin hedefine ulaşma derecesi hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. Sosyal hizmet uzmanlarının projenin geneline ilişkin görüş ve önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Çalışmada tarama modeli kullanılarak, İç Anadolu Bölgesi'nde İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, Yetiştirme Yurdu ve Çocuk Yuvalarında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının tamamı çalışma kapsamına dahil edilmiş ve 'tam sayım modeliyle'; İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerine posta aracılığıyla görüşme formlarının gönderilmesi ve İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerinin koordinasyonu yoluyla veriler toplanmıştır. Çalışmanın gerçekleştirileceği kurum ve kuruluşlarda görevli sosyal hizmet uzmanı sayıları öncelikle, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu İnsan Kaynakları Daire Başkanlığından alınan bilgiler doğrultusunda saptanmış ve çalışma kapsamına giren tüm kurum ve kuruluşlarla yapılan telefon görüşmeleri sonucunda korunmaya muhtaç çocuk alanında halihazırda fiilen görev yapan sosyal hizmet uzmanı sayısı 118 olarak tespit edilmiştir. Çalışma kapsamına giren toplam 118 sosyal hizmet uzmanından, 7 uzmanın çalışmaya katılmaya gönüllü olmaması, 2 uzmanın askere gitmesi, 4 uzmanın izne ayrılması ve 5 uzmanın geçici görevlendirmeyle başka yerde çalışması nedeniyle toplam 100 sosyal hizmet uzmanının görüşme formunu doldurması sağlanabilmiştir.

Veriler, "SPSS Paket Programı" aracılığıyla analiz edilmiş ve verilerin analizinde; betimsel istatistiklerden, frekans ve yüzdelerden, iki kategorik değişken arasındaki anlamlılığın test edilmesinde kullanılan ki kare istatistiklerinden yararlanılmıştır. Görüşme formundaki açık uçlu soruların yanıtları önce sınıflandırılmış sonra yorumlanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın amaçlarından birisi, sosyal hizmet uzmanlarının Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin amacı doğrultusunda uygulanma derecesi hakkındaki görüşlerinin ortaya koyulmasıdır. Ekonomik yoksunluk nedeniyle çocukların, ailelerinden kopuşlarının önlenmesi olarak belirlenen projenin genel amacına ilişkin İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu'nda görevli sosyal hizmet uzmanlarının görüşleri şöyledir:

İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nde görevli 57 sosyal hizmet uzmanından 16'sı ara sıra, yine 16'sı ise her zaman projenin amacı doğrultusunda uygulandığını belirtmiştir. Bir başka deyişle projenin ara sıra ya da her zaman amacı doğrultusunda uygulandığını düşünen İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri'nde görevli uzmanların oranı %28,1'le çoğunlukta ve eşittir. Çocuk Yuvası'nda görevli toplam 20 sosyal hizmet uzmanından projenin nadiren, ara sıra ve her zaman amacı doğrultusunda uygulandığını belirtenlerin oranı (%20) eşittir. Çocuk Yuvası'nda görevli sosyal hizmet uzmanlarının yarısına yakın bir oranı (%40) ise projenin sık sık amacı doğrultusunda uygulandığını belirtmiştir. Yetiştirme Yurdu'nda görevli 23 sosyal hizmet uzmanının büyük bir bölümü %65,2 oranıyla projenin sık sık amacı doğrultusunda uygulandığını belirtirken; projenin nadiren ve ara sıra amacı doğrultusunda uygulandığını belirtenlerin oranı azınlıkta ve eşittir (%17,4). İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nde görevli sosyal hizmet uzmanlarının oldukça az bir bölümü (%3,5) projenin hiçbir zaman amacı doğrultusunda uygulanmadığını belirtmiştir. Çocuk Yuvası ve

Yetiştirme Yurdu'nda görevli uzmanlardan ise hiçbiri (%0) bu görüşte deşildir.

Genel olarak bakıldığında İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nde görevli sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğu projenin her zaman ve ara sıra amacı doğrultusunda uygulandığını düşünmektedir. Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu'nda görevli sosyal hizmet uzmanlarının geneli ise projenin sık sık amacı doğrultusunda uygulandığını ifade etmişlerdir. X^2 (0,027 $p < 0,05$) değerine bakıldığında sosyal hizmet uzmanlarının görev yaptığı kurum/kuruluş ile projenin amacı doğrultusunda uygulanma derecesine ilişkin görüşleri arasındaki ilişkinin anlamlı düzeyde olduğu görülecektir. Bu durum; ekonomik yoksunluk nedeniyle kuruluşa bakıma alınan ya da alınması beklenen çocukların ailelerinin yanında desteklenmesi olarak belirlenen projenin amacının göz önünde bulundurulma derecesinin; İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri, Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında aynı olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının projenin geneline ilişkin yaptıkları değerlendirmelerde ortaya çıkan 'siyasi kaygılar ya da üst makamların baskısıyla ekonomik yoksunluk dışındaki sebeplerle korunma altına alınan çocukların da proje kapsamına dahil edildiği' değerlendirmesini akla getirmektedir.

Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarına Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin uygulanmaya başlandığı 2005 yılından bu yana proje kapsamında belirlenen hedeflere ulaşmada hangi ölçüde başarılı olduğunu düşündükleri sorusu sorulmuştur. Alınan yanıtlar sosyal hizmet uzmanlarının görev yaptıkları kurum/kuruluş ilişkisinde şöyle ortaya koyulmuştur:

İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğünde görevli sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğu (%36,9) projenin hedeflerine ulaşma derecesini değerlendirmede kararsız kalırken, bu oran Yetiştirme Yurdunda görevli sosyal hizmet uzmanlarında %13'e, Çocuk Yuvalarında görevli sosyal hizmet uzmanlarında ise %10'a gerilemektedir. Çocuk Yuvası (%60) ve Yetiştirme Yurdunda (%61) görev yapan uzmanların yarısından fazlası, projenin hedeflerine ulaşmada başarılı olduğu görüşünü belirtirken, çalışmaya katılan ve İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğünde görevli olan uzmanlar, yarısından az bir oranda (%33,3) projenin bu anlamda başarılı olduğunu ifade etmiştir. Projeyi hedeflerine ulaşmada başarısız bulan sosyal hizmet uzmanlarının oranı ise birbirine yakın ve azınlıktadır (İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğünde %17,5, Çocuk Yuvasında %20 ve Yetiştirme Yurdunda %26'dır). Projeyi bu konuda oldukça başarılı bulan sosyal hizmet uzmanlarının oranı gerek İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğünde (%7), gerek Çocuk Yuvasında (%10), gerekse Yetiştirme Yurdunda (%0) görevli uzmanlarda oldukça azdır. Bununla birlikte, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğünde görevli sosyal hizmet uzmanlarının çok az bir bölümü (%5,3) projenin hedeflerine ulaşmada hiç başarılı olmadığını ifade ederken; Çocuk Yuvası ile Yetiştirme Yurdunda görevli sosyal hizmet uzmanlarının hiçbiri (%0) bu görüşte değildir. Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının görev yaptıkları kurum/kuruluşlar ile projenin hedeflerine ulaşma derecesine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (0,061 p>0,05). Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının görev yaptıkları kurum/kuruluş fark etmeksizin proje için belirlenen hedeflerinin başarılması

derecesini benzer biçimlerde değerlendirildiklerini ortaya koymaktadır.

Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarına Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi kapsamında verilen hizmetlerin, 28.09.1986 tarihli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği kapsamında verilen hizmetlerden farklı bulup bulmadıkları sorulmuş ve bu soruya uzmanların tamamına yakını (%92) 'hayır farklı değildir' yanıtını vermişlerdir. Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği'nde korunmaya muhtaç çocukların, ailelerinin yanında yaşamlarını sürdürmelerinin temel hedef olduğu ve bu nedenle, öncelikle korunmaya muhtaç çocukların ayni ve nakdi yardım hizmetlerinden yararlandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin temel amacı da çocukların ailelerinin yanında desteklenmesi için kaynakların harekete geçirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu noktadan hareketle, hali hazırda uygulana gelen bir hizmet modelinin yeni bir uygulama gibi projelendirilmesinin yalnızca, Ayni Nakdi Yardım Yönetmeliği kapsamında verilen hizmetlerin hızlandırılarak sınırlı sürede daha çok çocuğa ulaşılmasına hizmet ettiği yorumu çıkartılabilir.

Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarından Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi'nin, kışla tipi kuruluşlardan uzaklaşılmasına olanak sağlama açısından yeterliliğini değerlendirmeleri istenmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının yarıya yakını (%42) projenin bu konuda hiç yeterli olmadığı ve yetersiz olduğu görüşlerini belirtmişlerdir. Yine uzmanların yaklaşık yarısı (%44) projenin kışla tipi kuruluşlardan uzaklaşılmasında yeterli ve oldukça yeterli olduğu yönünde görüşlerini ortaya

koymuşlardır. Bu konuda kararsız olanların oranı ise %14'tür. Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerine göre proje kışla tipi kuruluşlardan uzaklaşılmasında beklenildiği kadar yeterlilik gösterememektedir. Kışla tipi kuruluşların birincil hizmet modeli olmasının önüne geçilebilmesi için yoksulluk nedeniyle çocukların korunma altına alınması uygulamasını değiştirecek ve kuruluş bakımının yalnızca ihmal ve istismara maruz kalmış çocuklar için uygulanan acil ve tedavi edici bir model olarak görülmesini sağlayacak köklü bir anlayış değişikliğine gereksinim vardır.

Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının Aileye Dönüş ve Aile Yânında Destek Projesi'nde karşılaşılan yetersizliklerin, güçlüklerin ve eksikliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik önerileri şöyle sıralanabilir: Sosyal hizmet uzmanlarının yaklaşık dörtte biri (%23,1) personel eksikliğinin ve iş yükü fazlasının ortadan kaldırılması için başta sosyal hizmet uzmanı olmak üzere meslek elemanı sayısının artırılması gerektiği üzerinde durmuştur. Uzmanların daha az bir bölümü (%16), proje kapsamında yapılan yardım miktarının artırılması ve bu yardımların söz konusu ailelere zamanında verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının bir bölümü (%11,2), kurum/kuruluşlar arası işbirliği ve koordinasyon sağlanması önerisinde bulunmuşlardır. Sosyal hizmet uzmanlarından %7'si aileye döndürülen çocukların düzenli takibinin yapılması, projeden yararlandırılması beklenen çocuk ve aileye hizmet öncesi rehberlik hizmeti sunulması gerektiği önerisinde bulunmuştur. Aynı oranda sosyal hizmet uzmanı (%7) mevcut uygulamadaki

ulaşım sorununa işaret ederek, ailelere ilişkin sosyal incelemelerin zamanında ve düzenli yapılabilmesi için araç temin edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kuruluş bakımı altında olan çocukların bir işe yerleştirilmelerinde öncelik sağlayan 3413 sayılı Yasada düzenleme yapılarak, ailelerin, kuruluşları çocukları için iş garantisi olarak görmeleri ve bu nedenle çocuklarının kuruluş bakımından yararlandırılmasını istemelerinin önüne geçilmesi gerektiği önerisinde bulunan uzmanların oranı %5,6'dır. Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanları yine aynı oranda (%5,6) projenin amaçlarından birisi olan; çocuğun kuruluş bakımına alınmaksızın ailesi yanında desteklenmesinin sağlanmasına ilişkin olarak, ailelere koruyucu-önleyici hizmetler verilmesi önerisinde bulunmuşlardır. Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının %4,9'u çocukların kuruluş bakımına alınırken titiz davranılması ve ekonomik yoksulluk nedeniyle kuruluş bakımına alınması istenen çocukların projeye ailesi yanında desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan aynı oranda sosyal hizmet uzmanı (%4,9) projede görev alan tüm meslek elemanlarına hizmet içi eğitim verilmesini önermişlerdir. Sosyal hizmet uzmanlarının %4,2'si siyasi ve üst makamların baskısından uzak olarak, projeden yararlandırılacak çocukların tespitinin amaca uygun olarak yapılması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının Aileye Dönüş ve Aile Yânında Destek Projesi'nin geneline ilişkin olarak ortaya koydukları görüş ve önerileri ise şöyledir: Sosyal hizmet uzmanlarının çoğunluğu (%31,3) projenin, çocuğun ailesi yanında gelişiminin

sağlanması açısından önemli olduğu ve yaygınlaştırılması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu öneride bulunan uzmanların yaklaşık yarısı kadar bir oranda (%17,7) ise bu görüşün tam tersi olan, projenin kuruluşları boşaltmak amacıyla geliştirildiğini ve üst makamların baskısıyla uygulandığını, bu nedenlerden dolayı da başarılı olamayacağı görüşünü ifade edilmiştir. Çalışmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının tamamına yakını daha önce, Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi kapsamında verilen hizmetlerin, Aynı ve Nakdi Yardım Yönetmeliği kapsamında verilen hizmetlerden farklı olmadığı görüşünü belirtmişlerdir, %13,5 oranında sosyal hizmet uzmanı bu görüşlerini yineleyerek, projenin bir yenilik getirmediğini savunmuşlardır. Sosyal hizmet uzmanlarından %9,4'ü ailelerin, çocukları için 3413 sayılı Yasa ile sağlanan iş olanağından yararlanma hakkı ortadan kalkar düşüncesiyle geri dönmelelerini istemedikleri vurgusunu yapmışlardır. Sosyal hizmet uzmanlarının %8,3'ü üst makamların baskısıyla ihmal ve istismar nedeniyle kuruluş bakımına alınan çocukların da ailelerine döndürülmek istendiği görüşünü ileri sürmüştür. Böylesi projeler hazırlanırken alanda çalışan meslek elemanlarının görüşlerinin alınmasının, projenin uygulanmasında ortaya çıkabilecek sorunların en aza indirgenmesi açısından önemli olduğu görüşünü belirten sosyal hizmet uzmanlarının oranı %7,3'tür. Sosyal hizmet uzmanlarının %5,2'si, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında pek çok çocuğun korunma altına alınarak kuruluşlara yerleştirildiği bu nedenle, projenin kuruluş bakımı altındaki çocuk sayısını azaltma amacının gerçekleştirilmesinde yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Çalışmaya katılan sosyal

hizmet uzmanlarının çok az bir bölümü (%4,2), çocuğun kuruluş bakımından ailesi yanına döndürülmesinden önce ailesinden kopmasının engellenmesi ve buna neden olan koşulların ortadan kaldırılması için çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Uzmanların %3,1'i ise çocukların ailelerine döndürülmesinin ardından gerekli çalışmaların yapılmaması nedeniyle yeniden kuruluşlara döndüklerini ve bu nedenle bir takım psikolojik sorunlar yaşadığı görüşünü belirtmişlerdir.

SONUÇ

Her çocuk ailesi yanında bakım görme hakkına sahiptir. Bu temel hak kökenini, çocuğun sağlıklı gelişiminin gerçekleşebileceği, fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra, psikolojik ihtiyaçlarının da karşılanabileceği mümkün tek kurumun 'aile' olmasında bulur. Tarihsel süreçte, ailenin yerini tutma iddiasıyla oluşturulmuş kuruluşlar, bakımı sağlanan çocuklar üzerinde yarattığı sayısız psikolojik ve fiziksel hasarlar nedeniyle, yerlerini aile yanına yapılan kalıcı yerleştirmelere bırakmış ve çocuğun iyilik hali ve yüksek yararı için korunma altına alınıp kurum bakımına yerleştirilmeksizin ailesi yanında desteklenmesi öncelikli uygulama haline gelmiştir. Halihazırda korunma altında bulunan ve kurum bakımı hizmetinden yararlandırılan çocuklar için ise koruyucu aile ya da evlat edinme gibi alternatif kalıcı yerleştirme modellerinin değerlendirilmesinden önce, yeniden ailesi yanına döndürülmesi için gerekli çalışmaların yapılması, deneyimledikleri travmatik sürecin etkilerini bütünüyle yok edemese de hafifleteceği düşüncesiyle önem kazanmıştır.

Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi gibi ekonomik yoksunluk

nedeniyle korunma altına alınmış çocukların aileleri yanında desteklenmesi ya da ailelerine döndürülmesini amaçlayan bir hizmet modelinin başarıya ulaşması için öncelikle ailelerin koşullarının, çocuğun bakımına olanak sağlayacak şekilde iyileştirilmesi gerekmektedir. Ancak kalıcı yoksulluğun, toplumun çoğunluğu tarafından deneyimlendiği günümüzde, süreli/süresiz yardımlarla söz konusu koşullarda istedik değişimlerin gerçekleşmesi olanaklı değildir. Aynı ve nakdi yardımları temel alan hizmet modelleri yalnızca, geçici düzenlemeleri sağlamakta ve bir anlamda çözümsüzlüğü dayatmaktadır.

Korunma altına alınan çocuğun, ailesine başarılı şekilde geri döndürülmesi için gerek geri dönüş öncesi, gerekse geri dönüşün yaşanmasının ardından danışmanlık hizmetleri, ebeveyn eğitimi hizmetleri, gelir yardımı gibi hizmetlerin kombine olarak sunulması gereklidir. Bir başka deyişle, çocuğun bir kez biyolojik ailesine döndürülmesinin ardından bakım sistemine bir daha girmemesi olarak tanımlanan; aileye dönüş uygulamasının başarısı için gerek aileye, gerekse çocuğa ayrılığın yaşanmasına neden olan koşulların ortadan kaldırılmasında yardımcı olacak hizmetlerin bir arada sunulması son derece önemlidir.

Yoksulluğun yıkıcı etkilerine maruz kalan aile ve çocukların yararı gözetilerek sunulacak bu tür hizmetlerin her aşamasında aile üyelerinin -anne, baba, çocuk- katılımı sağlanmalıdır. Bu katılımın sağlanabilmesinin önkoşullu hizmetlerin, günü kurtarmaya yönelik kaygılarla üst makamlarca verilen kararlar doğrultusunda hazırlanması değil; uygulamanın içinden gelen

bilgiyi kuramsal bilgiye dönüştürebilecek mesleki beceriye sahip olan sosyal hizmet uzmanları tarafından biçimlendirilmesidir. Böyle bir uygulama anlayışı, hizmetlere ilişkin doğabilecek haklı çekincelerin en aza indirgenmesinde önemli rol oynayacak ve belirlenen hedeflere ulaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Ailelerin, çocuklarının geri dönmeye olan isteklerinin ve bakım sağlayabilecek yeterlikte olduklarının değerlendirilmesinde sosyal hizmet uzmanı kilit rol oynar. Ancak her ailenin kendi biricikliğinde değerlendirilmesi bir takım sorunları içermektedir. Bu sorunların başında, yapılacak değerlendirmenin etkililiğini ve ailelerin sorunlarını hafifletecek bir sosyal hizmet müdahalesinin başlatılması ve devam ettirilmesini zorlaştıran; kaynak yetersizliği, alanda istihdam edilen sosyal hizmet uzmanı sayısının azlığı ve uzmanların karşılaştıkları iş yükü fazlası yer alır. Sosyal hizmet uzmanı ile aile arasındaki güven ilişkisinin kurulması, ailenin kaynaklarla buluşturulmasının sağlanması ve ailenin işlevselliğini arttıracak hizmetlerin sağlanması için iş yoğunluğunun ve her bir uzmana düşen vaka sayısının değerlendirme ve çalışmaların sağlıklı yapılabilmesi sınıra çekilmesi, sunulan hizmetlerin etkililiğine olan inancı arttıracaktır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, bütün çocuklar aile ortamında yetişme hakkına sahiptir, bu nedenle çocuğun kuruluş bakımına alınmaksızın, aileye koruyucu-önleyici hizmetlerin sunulmasıyla çocukların ailelerinden kopmalarının önüne geçilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra çocuğun kuruluş bakımından ailesine döndürülmesi kararı oldukça dikkatli verilmesi gereken bir karardır. Geri dönüş sürecinin başarısı,

sunulan hizmetlerle ailenin koşullarında olumlu değişiklikler yaratılması ve aile-çocuk ilişkisinin normalleştirilmesinin ardından çocuğun sisteme bir daha girmemek üzere ailesine döndürülmesi beklentisini taşır. Ailesine döndürülen çocuk hakkındaki korunma kararının saklı tutulması, bu geri dönüş felafesiyle çelişmektedir. Geri döndürülen çocuğun korunma kararının kaldırılacağı ve dolayısıyla gelecekteki iş olanağından yoksun kalacağı endişesi, ailelerin çocuklarının dönüşlerine yönelik direnç geliştirmeleri sonucuna yol açabilmektedir. Bu açmazın ortadan kaldırılması için alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının görüşü alınarak, ailelerin kuruluş bakımını birer yatılı okul ya da çocuklarının iş garantisi olarak görmelerinin önüne geçilmesini sağlayacak yeni düzenlemeler geliştirilmesi gerekliliği kaçınılmazdır.

Kuruluş bakımı modeli yalnızca, terapötik kullanımı birincil amaç olan, geçici bir hizmet modeli olarak kullanılmalıdır. Bu nedenle, kuruluş bakımına alınması beklenen çocukların tespitinde titiz davranılması, ekonomik yoksunluk nedeniyle bu modelden yararlandırılmak istenen çocukların ailelerine gereken hizmetlerin sunulması yoluyla bakımlarının biyolojik aileleri yanında desteklenmesinin sağlanması son derece önemlidir. Halihazırda korunma altına alınarak kuruluş bakımı hizmetinden yararlandırılan çocukların ailesi yanına döndürülmesi öncelikli amaç olarak görülmelidir. Ancak aile yanında destek ve aileye dönüş uygulamalarının bir proje kapsamında hayata geçirilmesi, çocuğun yüksek yararı ilkesine değil, kuruluşlardaki çocuk sayısının azaltılması amacına -geçici bir süreliğine- hizmet edecektir.

Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi kapsamında verilen hizmetlerin, 28.09.1986 tarihli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği kapsamında verilen hizmetlerden farklı olmadığı çalışmanın çarpıcı sonuçlarından birisidir. Bu nedenle bu hizmet modelinin bir proje olarak sunulmasından çok, uygulanmakta olan Yönetmelik kapsamının genişletilerek, korunma altındaki her bir çocuk için yapılacak kalıcı yerleştirme planının ilk aşamasında kendi biyolojik ailesinin değerlendirilmesinin yer alması anlayışı yerleştirilmelidir. Bir başka deyişle; kuruluş bakımındaki çocukların ailelerinin koşulları düzeldikten sonra aileye dönmesi, nihai hedef ve her çocuk için yapılacak kalıcı yerleştirme planında düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken ilk seçenek olmalıdır. Aksi halde, proje olarak ele alınan böyle uygulamaların ve etkilerinin geçici olması ve dolayısıyla kuruluş bakımının -farklı biçimler altında da olsa-, bakım sistemine ihtiyaç duyan çocuklara sunulan öncelikli model olmasının önüne geçilememesi sonucu kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

Aguilar, M. S. (2007). *Foster parent's perception of their involvement in the reunification process*. A Thesis of Master Degree. California: California State University Department of Social Work.

Ayni ve Nakdi Yardım Uygulamalarına İlişkin Genelge. Tarih: 01.07.2005.

Ayni ve Nakdi Yardım Desteği ile Eve Dönüş Uygulamalarında Dikkat Edilecek Hususlara İlişkin Genelge. Tarih: 14.04.2005.

Barbell, K. ve Freundlich, M. (2001). *Foster care today*. Casey Family Programs, Washington, DC.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi. Kabul Tarihi: 20.11.1989. Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Haklar ve Özgürlükler Antolojisi, Haz: Aktan, Ç.C., Vural, İ. Y. ve Aktan, T. (2000), Ankara.

http://www.shcek.gov.tr/Projeler/Aileye_Donus_ve_Aile_Yaninda_Destek.asp.

McCroskey, J. and Meezan, W. (1998). Family-centered services: Approaches and effectiveness. *The Future of Children*, 8(1), 54-69.

Needell, B. (1996). *Placement stability and permanence for children entering foster care as infants*. A Thesis of Doctor Degree, Berkeley: University of California Social Welfare Faculty.

Shaw, T. V. (2006). Reentry into foster care system after reunification. *Children and Youth Services Review*, 28(11), 1375-1390.

SHÇEK Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun. Kanun Numarası: 3413. Kabul Tarihi: 25.02.1988. Resmi Gazetede Yayımlanma Tarihi: 02.03.1988.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. Kanun Numarası: 2828. Kabul Tarihi: 24.05.1983. Resmi Gazetede Yayımlanma Tarihi: 27.05.1983.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği. Resmi Gazetede Tarihi: 28.09.1986. Resmi Gazete Sayısı: 19235.

Terling, T. L. (1998). *Family reunification practices of child protective services: Interventions and outcomes*. A Thesis of Doctor Degree, Austin, Texas: The University of Texas at Austin.